

15. Paolo Balboni. Trustmarks in E-Commerce The Value of Web Seals and the Liability of their Providers (T-MC Asser Press, 2009) p. 17. Цитовано за: Dwi Afriati Nurfajri. The importance of consumer rights protection on e-commerce in Indonesia. Master's Thesis. 2013. Tilburg University. URL: <http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=132812> (дата звернення: 28.12.2018).

16. Dwi Afriati Nurfajri. The importance of consumer rights protection on e-commerce in Indonesia. Master's Thesis. 2013. Tilburg University. URL: <http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=132812> (дата звернення: 27.12.2018).

17. The right to privacy in the digital age. IFLA Response to Consultation on the Right to Privacy in the Digital Age. 11.04.2018. URL: https://www.ifla.org/files/assets/faife/ochr_privacy_ifla.pdf (дата звернення: 20.12.2018).

18. Керівні принципи ООН для захисту інтересів споживачів. URL: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ditccplpmisc2016d1_ru.pdf (дата звернення: 25.12.2018).

19. E. M. Caudill and P. E. Murphy. Consumer Online Privacy: Legal and Ethical Issues, Journal of Public Policy & Marketing, Vol. 19, No. 1, 2000, pp. 7-19. URL: <https://archive.ama.org/archive/ResourceLibrary/JournalofPublicPolicyandMarketing/Pages/2000/19/1/3215139.aspx> (дата звернення: 24.12.2018).

Pozhodzhuk R. Protection of the right to privacy of the consumer on the Internet

The article is devoted to the issues of consumers protection in the context of violation of their right to privacy by using the Internet. In general, a description is given to the meaning and possible violation of the right to privacy of the consumer when using the online network.

Key words: the right to privacy, consumers protection on the Internet.

«COMMUNITY DEBT» У СИСТЕМІ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПОДРУЖЖЯ ЗА СІМЕЙНИМ ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ

<https://doi.org/10.32849/2409-9201.2019.19.21>

Простибоженко О. С.

кандидат юридичних наук, науковий співробітник НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, голова Центру сімейно-правових досліджень

Статтю присвячено дослідженню відповідальності за зобов'язаннями подружжя, яка передбачена законодавством європейських держав. Аналізуються європейські підходи до концепції «community debt», а також визначаються ознаки такого зобов'язання, обсяг відповідальності кожного з подружжя за ним та сфера його застосування.

Ключові слова: зобов'язання подружжя, спільне майно подружжя, майнова спільність подружжя, солідарне зобов'язання, кредитор, боржник.

Правовий режим майна подружжя охоплює дві складові: майно подружжя (актив) та їх зобов'язання (пасив). В силу історичного розвитку економічних відносин в Україні у вітчизняній науці, законодавстві та правозастосовній практиці основна увага приділяється майну подружжя. Натомість європейський підхід характеризується наявністю системи подружніх зобов'язань та чітким розмежуванням їх різновидів. Зокрема, поряд із особистими зобов'язаннями, за які кожен з подружжя відповідає самостійно, і їх солідарними зобов'язаннями, сфера застосування яких зазвичай обмежується доволі вузьким колом підстав їх виникнення [детальніше див.: 1], додатково також існують «community debts». Вказаний термін можна перекласти українською мовою як «зобов'язання подружжя як спільноти».

Мета цієї статті полягає у розкритті змісту, обсягу відповідальності та сфери правовідносин, у яких застосовується community debt як складова системи подружніх зобов'язань.

Насамперед варто обумовити зміст терміна «майнова спільність подружжя». Під вказаним поняттям мається на увазі спільне майно подружжя (у тих державах, де правовий режим майна подружжя регламентується крізь призму спільної власності) (анг. «joint ownership») або ж подружнє майно, охоплене правилами правового режиму обмеженої майнової спільності (у тих державах, де цей інститут регламентується виключними правилами, тобто спеціальними самостійними правилами, а не нормами про спільну власність) (анг. «community property»). Детальніше цьому питанню приділено увагу в окремому дослідженні автора [2], а для цілей цього дослідження зауважимо, що майнова спільність подружжя розглядається в західноєвропейських державах як своєрідний квазі-суб'єкт (на зразок простого товариства за ЦК України), а відтак вживання словосполучень «розрахунки з

майновою спільністю» і подібних до них є цілком прийнятним для законодавства і доктрини європейських держав.

Сутність досліджуваного зобов'язання полягає у обтяженні саме майнової спільності подружжя, тобто задоволення такого зобов'язання відбувається обов'язково за рахунок майнової спільності подружжя. Поряд з цим законодавець також розмежовує подружжя за критерієм того, чи був один з них безпосередньою стороною договору, який є підставою виникнення відповідного зобов'язання (далі також – подружжя-боржник). Такий з подружжя завжди несе відповідальність додатково своїм особистим майном, тоді як відповідальність іншого з подружжя варіюється в різних державах.

Варто зауважити, що серед законодавців європейських держав відсутня єдність підходу щодо природи відповідальності подружжя-боржника. В одних випадках така відповідальність визнається субсидіарною, тобто кредитор може задовольнити свою вимогу за рахунок особистого майна подружжя-боржника лише у разі недостатності майна, охопленого майновою спільністю подружжя (наприклад, ст. 3.112 ЦК Литви [3]). Тоді як у законодавстві інших держав таке положення відсутнє і тоді кредитор може задовольнити свої вимоги незалежно від належності майна до певної категорії (наприклад, ЦК Іспанії [4, с. 17]).

Більш важливим є питання відповідальності за досліджуваним зобов'язанням того з подружжя, хто не є безпосередньою стороною у ньому (далі також – подружжя-неборжник). Наприклад, ЦК Іспанії не передбачає можливість звернення стягнення на особисте майно такого з подружжя (таке майно має «іммунітет») і стягнення можливе лише у разі волевиявлення подружжя-неборжника [4]. Подібний підхід передбачений ЦК Люксембургу (ст. 1411, 1413) [5].

Натомість законодавство більшості держав, яким відоме досліджуване зобов'язання, зазвичай передбачає відповідальність для подружжя-неборжника. Така відповідальність іншого з подружжя завжди має субсидіарний характер та може бути обмежена щодо розміру. Наприклад, згідно зі ст. 190 ЦК Італії відповідальність того з подружжя, хто не є безпосередньою стороною зобов'язання, обмежується половиною відповідного боргу [6]. Тоді як відповідно до ст. 1695 ЦК Португалії кредитор може вимагати повного виконання зобов'язання від будь-якого з подружжя у разі недостатності їх спільного майна [7, с. 13]. Згідно ж зі ст. 352 ЦК Румунії субсидіарна відповідальність подружжя (мається на увазі обоє з подружжя – курсив наш – О. П.) за їх зобов'язаннями як спільноти має солідарний характер [8].

Таким чином, доцільно окреслити такі риси досліджуваного зобов'язання:

1) «community debts» не є самостійним різновидом зобов'язання у класичному розумінні цього поняття, а радше відображає склад майна, на яке кредитором може бути звернене стягнення у випадку невиконання зобов'язання;

2) основна ідея досліджуваного зобов'язання полягає у можливості кредитора звернути стягнення на майно, охоплене майновою спільністю подружжя, без необхідності його поділу між подружжям. При цьому подружжя-неборжник позбавлений можливості заперечувати проти такого звернення стягнення, посилаючись на порушення його прав, оскільки обтяження стосується саме такого майна;

3) спільним для європейських держав, яким відоме досліджуване зобов'язання, є можливість виконання такого зобов'язання як за рахунок майна, охопленого майновою спільністю подружжя, так і майна подружжя-боржника. При цьому відповідальність майном подружжя-боржника може бути субсидіарною або ж ні;

4) відповідальність подружжя-неборжника може бути відсутньою (Іспанія, Люксембург), а в тих державах, де вона існує, вона має субсидіарний характер і відрізняється обсягом (може обмежуватися половиною боргу (Італія) або ж дорівнювати всій сумі боргу (Португалія, Румунія)).

Така різноманітність у підходах європейських держав обумовлена відмінними уявленнями конкретного законодавця до пошуку, з одного боку, балансу між автономією та солідарністю подружжя, а з іншого – балансу між інтересами подружжя та їх кредиторів.

Узагальнюючи зазначене вище, можна стверджувати про існування двох моделей community debt: перша модель не передбачає відповідальності подружжя-неборжника, тоді як друга – закріплює її щонайменше у розмірі половини боргу. Друга модель яскраво демонструє практичне втілення ідеї про подружжя як квазі-суб'єкта правовідносин (на зразок простого товариства за ЦК України), тобто якщо подружжя взяло зобов'язання, яке є боргом спільноти, то кожен з них зобов'язаний задовольнити щонайменше половину боргу або навіть повністю. Бельгійська доктрина сімейного права чітко пояснює такий підхід тим, що майнова спільність подружжя не є юридичною особою та, відповідно, не може самостійно відповідати за зобов'язаннями, а тому обоє з подружжя повинні гарантувати виконання зобов'язання спільноти своїм майном [9, с. 19].

На особливу увагу заслуговує існуюча у європейській науці дискусія щодо відповідності цих моделей сучасним економічним відносинам подружжя. Зокрема, друга модель в європейській правовій літературі розглядається як надмірний захист інтересів кредитора та надмірна солідарність

подружжя. В європейській науковій спільноті дедалі частіше лунають думки про те, що перша модель найбільш повно відповідає сучасним реаліям сімейних правовідносин [10].

Важливе значення має сфера правовідносин за участю подружжя, в яких застосовується community debt. Так, відповідно до ст. 1408 ЦК Бельгії такими є зобов'язання, щодо яких не доведено їх особисту (роздільну) природу. При цьому в статті закріплено окремі з них, а саме: солідарні зобов'язання подружжя, зобов'язання, взяті одним з подружжя для мети спільного майна (наприклад, щодо його утримання), зобов'язання, пов'язане з утриманням родичів першого ступеня спорідненості одного з подружжя, проценти за особистими зобов'язаннями кожного з подружжя тощо [11].

Подібно до Бельгії в ст. 1409 ЦК Франції та ст. 1409 ЦК Люксембургу [5] закріплено презумпцію, що зобов'язання вважається community debt, якщо не доведено, що воно є особистим зобов'язанням одного з подружжя. У французькій доктрині прийнято поділяти такі зобов'язання на дві групи: 1) обумовлені природою зобов'язання, зокрема йдеться про солідарні зобов'язання подружжя, та 2) обумовлені метою зобов'язання. Важливо зауважити, що оскільки ЦК Франції допускає можливість звернення стягнення на спільне майно подружжя за їх особистими боргами і навпаки, то такий поділ має набагато менше практичне значення [12, с. 30–31].

На відміну від вищезазначеного підходу, ЦК Іспанії не закріплює такої презумпції. Натомість законодавець вдається до закріплення переліку community debt. Такими визнаються зобов'язання, взяті одним з подружжя для утримання сім'ї, забезпечення та освіти дітей (ч. 1 ст. 1362), пов'язані з набуттям, управлінням та використанням спільного майна подружжя (ч. 2 ст. 1362), щодо звичайного управління особистим майном кожного з подружжя (ч. 3 ст. 1362), які виникають у зв'язку зі звичайним здійсненням професійної діяльності або веденням бізнесу (ч. 4 ст. 1362), взяті обома з подружжя або одним з подружжя за згодою іншого (ст. 1363, 1367) тощо [13].

В іспанській доктрині сімейного права звертається увага, що брак вищезазначеної презумпції зумовлює покладення на кредитора обов'язку доведення характеру зобов'язання. Тому на практиці кредитори вимагають, щоб правочин вчинявся або спільно обома з подружжя, або ж, принаймні, за згодою того з подружжя, хто не є безпосередньою стороною у взятій зобов'язанні [4, с. 17].

Згідно зі ст. 1691 ЦК Португалії обоє із подружжя несуть відповідальність усім своїм спільним майном за зобов'язання, взяті спільно обома з подружжя або одним з них за згодою іншого, взяті одним з подружжя для покриття звичайних витрат домашнього господарства, які виникли у зв'язку з управлінням спільним майном у межах передбачених законом повноважень, взяті для блага сім'ї будь-яким з подружжя у процесі здійснення підприємницької чи професійної діяльності, які пов'язані з подарунком чи спадщиною, яка становить спільне майно подружжя. Відповідно до ст. 1694 ЦК Португалії такими також визнаються зобов'язання, пов'язані зі спільним майном подружжя, та зобов'язання, які обтяжують особисте майно кожного з подружжя, якщо вони виникли внаслідок отримання доходів від нього [14].

Відповідно до ст. 1327 ЦК Мальти спільне майно може бути обтяжене лише такими зобов'язаннями, які виникли у зв'язку з його набуттям, управлінням (крім того, якщо правочин був вчинений одним з подружжя за умови, що необхідна була згода обох), взяті навіть одним з подружжя для потреб сім'ї, включаючи освіту та утримання дітей, взяті спільно обома з подружжя, щодо звичайного ремонту особистого майна кожного з подружжя за умови, що доходи від такого майна включаються до спільного майна, а також зобов'язання, які виникли у зв'язку із захистом прав та інтересів будь-якого з подружжя [15].

Концепція community debt не була відома соціалістичному сімейному праву, а тому зазвичай відсутня у законодавстві постсоціалістичних держав Центральної та Східної Європи. Яскравим прикладом запозичення західноєвропейського підходу є ЦК Литви, в ст. 3.109 якого закріплено перелік зобов'язань, які підлягають виконанню за рахунок спільної сумісної власності подружжя. Зокрема, такими є солідарні зобов'язання подружжя, зобов'язання, пов'язані з обтяженнями набутого у спільну власність майна та витратами на розпорядження спільною власністю, пов'язані з веденням домашнього господарства, пов'язані з відшкодуванням судових витрат у справах щодо спільної власності подружжя, які виникли з правочинів, вчинених одним з подружжя за згодою іншого або пізніше підтверджених іншим з подружжя, а також з правочинів, для яких не вимагалася згода іншого з подружжя.

Іншим прикладом сприйняття західноєвропейського підходу до системи зобов'язань подружжя є ЦК Румунії. Згідно зі ст. 351 ЦК Румунії подружжя відповідає всім своїм спільним майном за зобов'язаннями, що виникають у зв'язку зі збереженням, управлінням та набуттям спільного майна, взятими разом обома з подружжя, взятими одним з подружжя для покриття звичайних витрат сім'ї, а також щодо компенсації шкоди, заподіяної одним з подружжя майну третьої особи [8].

Відповідно до ст. 4:44 ЦК Угорщини витрати щодо утримання та управління спільним майном подружжя, щодо утримання спільного господарства та стосовно забезпечення спільних дітей подружжя повинні покриватися за рахунок їх спільного майна [16].

Отже, західноєвропейська концепція *community debt* знаходить своє відображення у цивільному законодавстві низки постсоціалістичних держав. Разом з тим у таких державах презумпція визнання зобов'язання спільноти як подружжя не знаходить свого закріплення, покладаючи таким чином на кредитора тягар доведення правової природи кожного окремого зобов'язання подружжя. Наприклад, згідно зі ст. 787 ЦПК Польщі виконавчому документу стосовно особи, яка перебуває у шлюбі, суд може надати юридичної сили щодо іншого з подружжя, обмеживши його відповідальність спільним майном такого подружжя, якщо кредитор доведе, що заборгованість виникла на підставі правочину, вчиненого за згодою іншого з подружжя [17].

Узагальнення європейських підходів щодо сфери застосування досліджуваного зобов'язання знайшло своє відображення у Принципах європейського сімейного права щодо майнових відносин подружжя. Зокрема, згідно з принципом 4:40 *community debt* пропонується визнавати зобов'язання, спільно взяті обома з подружжя, взяті одним з подружжя для задоволення звичайних потреб сім'ї, пов'язані з утриманням дітей, взяті одним з подружжя щодо користування чи управління спільним майном або в інтересах спільного майна, пов'язані з професійною діяльністю одного з подружжя, пов'язані з подарунком чи спадщиною, які надійшли у спільне майно подружжя. Насамкінець такими визнаються будь-які зобов'язання подружжя, щодо яких не доведено, що вони є особистими [18].

Отже, *community debt* зазвичай охоплює такі групи зобов'язань подружжя: 1) щодо утримання сім'ї, 2) пов'язані зі спільним майном подружжя, 3) пов'язані з особистим майном кожного з подружжя. Особливістю першої групи зобов'язань є те, що в законодавстві європейських держав вони визнаються солідарними. Тобто відповідальність за них несуть обоє з подружжя за рахунок всього їх майна як спільного, так і особистого [детальніше див.: 1]. Варто зазначити, що включення до складу *community debt* третьої групи зобов'язань обумовлене включенням до складу спільного майна подружжя доходів від їх особистого майна (на відміну від національного підходу). За таких умов у подружжя можуть бути відсутні особисті доходи, необхідні для утримання особистого майна.

Національне законодавство не знає концепції *community debt*. В ч. 2 ст. 73 СК України передбачено, що стягнення може бути накладено на майно, яке є спільною сумісною власністю подружжя, якщо судом встановлено, що договір був укладений одним із подружжя в інтересах сім'ї і те, що було одержане за договором, використано на її потреби. Однак практична реалізація цього положення відсутня, що обумовлено складнощами виконавчого провадження та браком правового механізму визнання договору укладеним в інтересах сім'ї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Простибоженко О. Юридична конструкція «договору в інтересах сім'ї» у майнових правовідносинах подружжя: досвід європейських держав і перспективи гармонізації національного законодавства. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 1. С. 190–195.
2. Простибоженко О. Правовий режим майна подружжя за законодавством європейських держав: порівняльно-правовий аналіз і напрямки гармонізації. *Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова*. Серія: Правознавство. 2016. Т. 21. Вип. 1 (28). С. 111–129.
3. Civil Code of the Republic of Lithuania adopted 2000-07-18 // Lietuvos Respublikos Seimas. URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=245495 (date of access: 30.01.2019).
4. Beilfuss C. G. Property relationship between spouses. National report: Spain. // Commission on European Family Law. URL: <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Spain-Property.pdf> (date of access: 30.01.2019).
5. Code Civil en vigueur dans le Grand-Duché de Luxembourg a jour au 1er août 2015. URL: http://www.legilux.public.lu/leg/textescoordonnes/codes/code_civil/CodeCivil_PageAccueil.pdf (date of access: 30.01.2019).
6. Il Codice Civile Italiano (Regio Decreto 16 marzo 1942, n. 262). The Cardozo Electronic Law Bulletin. URL: http://www.jus.unitn.it/cardozo/obiter_dictum/codciv/Codciv.htm (date of access: 30.01.2019).
7. Oliveira G., Martins R., Vitor P. Property relationship between spouses. National report: Portugal. // Commission on European Family Law. URL: <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Portugal-Property.pdf> (date of access: 30.01.2019).
8. Noul Cod civil (Legea nr. 287/2009) / Noul Cod civil si Noul Cod de procedura. Legislație consolidată și index 10 iunie 2015. Bucuresti: Universul Juridic, 2015.
9. Pintens W., Seyns S. and other. Property relationship between spouses. National report: Belgium. // Commission on European Family Law. URL: <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Belgium-Property.pdf> (date of access: 30.01.2019).
10. Sumner I., Forder C. Proposed Revision of Matrimonial Property Law, a New Inheritance Law and the First Translation of the Dutch Civil Code, Book 1 (Family Law) into English. *The International Survey of Family Law*. 2004. p. 349–352.

11. Code Civil de la Belgique le 21 mars, 1804. *Législation belge*. URL: http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=fr&la=F&cn=1804032133&table_name=loi (date of access: 30.01.2019).
12. Ferrad F., Braat B. Property relationship between spouses. National report: France // Commission on European Family Law. URL: <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/France-Property.pdf> (date of access: 30.01.2019).
13. Spanish Civil Code (approved by Royal Decree of July 24, 1889 with further amendments as on 2009). URL: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=221320 (date of access: 30.01.2019).
14. Código Civil Português (DL n.º 47344/66, de 25 de Novembro de 1966). URL: http://www.pgdlisboa.pt/leis/lei_mostra_articulado.php?nid=775&tabela=leis&ficha=1&pagina=1&so_miolo= (date of access: 30.01.2019).
15. Civil Code of Malta adopted 11th February, 1870 with further amendments as on 2016. URL: <http://www.justiceservices.gov.mt/DownloadDocument.aspx?app=lom&itemid=8580&l=1> (date of access: 30.01.2019).
16. Act V of 2013 on the Civil Code of Hungary. URL: https://tdziegler.files.wordpress.com/2014/06/civil_code.pdf (date of access: 30.01.2019).
17. Ustawa RP z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego. URL: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19640430296> (date of access: 30.01.2019).
18. Principles of European Family Law regarding Property Relations between Spouses // Commission on European Family Law. URL: <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Principles-PRS-English1.pdf> (date of access: 30.01.2019).

Prostybozhenko O. «Community debt» in the system of spouses' obligations under family law of European states

The paper is devoted to studying the responsibilities for spouses' debts that are prescribed by legislations of European countries. European approaches to the concept of community debt is analyzed as well as features of community debt and scope of each spouses' responsibilities are determined.

Keywords: spouses' debt, community debt, community property, community of property, joint and several obligation, creditor, debtor.

ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУТУ ПАТРОНАТНОГО ВИХОВАННЯ

<https://doi.org/10.32849/2409-9201.2019.19.22>

Резнік Г. О.,

кандидат юридичних наук, учений секретар НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

У статті досліджено інститут патронатного виховання як особлива форма виховання дитини на період подолання нею, її батьками або іншими законними представниками складних життєвих обставин. Виокремлено особливості виховання дитини в сім'ї патронатного вихователя.

Ключові слова: сім'я, діти, патронат, патронат над дітьми, патронатний вихователь, сім'я патронатного вихователя.

Патронат є однією з особливих форм виховання дітей, які залишились без батьківського піклування. Зазначені правовідносини регулюються главою 20 Сімейного кодексу України [1].

Сімейний кодекс України (ст. 252) визначає патронат над дитиною як тимчасовий догляд, виховання та реабілітацію дитини в сім'ї патронатного вихователя на період подолання дитиною, її батьками або іншими законними представниками складних життєвих обставин.

Із наведеного вище визначення можна виділити основну умову, за якої можливе влаштування дитини до сім'ї патронатного вихователя, а саме – наявність складних життєвих обставин.

Сімейний кодекс України не дає визначення поняттю «дитина, яка опинилась у складних життєвих обставинах». Про дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, згадується у Порядку ведення службами у справах дітей обліку дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, затвердженому наказом Міністерства соціальної політики України від 20.01.2014 № 27 [2]. Зокрема, відповідно до п. 2 Порядку підставами для взяття дитини на облік дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, є:

– проживання в сім'ї, у якій батьки або особи, які їх замінюють, ухиляються від виконання своїх обов'язків з виховання дитини, а саме: коли вони без поважних причин не піклуються про фізичний і духовний розвиток дитини, її навчання, підготовку до самостійного життя, зокрема, не забезпечують